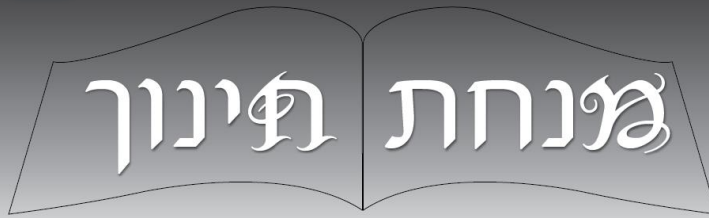

גליון 19

פר' - כי תבוא

שנת : תשע"ז

יו"ל ע"י כולל מנחת חינוך "מנוחת רחל" לע"נ מרת רחל קופמן ע"ה בת יבלחט"א הגרמ"י שפירא שליט"א

תוכן הגליון

שורש ודין – והלכת בדרכיו [בין אדם לזוהרו או בין אדם למקום]

בדין טומטום במקרא ביכורים ובברכת המזון

וידוי בעשרות – מדוע נקרא "יודוי"

גדר מצות ביעור בעשרות – פלוגתת המנוז"ז והזוז"א

פירוש ודין / מלוא תרי"א

והלכת בדרכיו

כתיב [פרק כ"ח פס' ט'] "והלכת בדרכיו" ודרשו חז"ל [ספרי פרשת עקב] "מה הוא רחום אף אתה היה רחום וכו'" והרמב"ם, החינוך, ועוד ראשונים מנו זה למצוה ללכת בדרכי השם.

וכתב החפץ חיים בפתיחה [עשין י"ד] "עוד נראה שעובר גם על מצות עשה דוהלכת בדרכיו וכו' וכמו שמבואר ברמב"ם בהל' דעות וכו' ומצינו במידותיו של הקב"ה שהוא שונא דלטוריא וכו' כמאמרם ז"ל וכי דילטור אני לך וכו'".

והנה הח"ח הביא בדבריו שכן מבואר ברמב"ם בהלכות דעות ויש לעיין בזה דיעוין שם ברמב"ם פרק א' מהל' דעות בכל הפרק דהרמב"ם מאריך בענין "הדרך הבינונית" שחייב אדם ללכת בה בכל מדותיו, וכתב בסו"ד שהמקור לזה היא מצות "והלכת בדרכיו" ודרך ה' היא הדרך האמצעית, ומבואר בדבריו שם שגם מי שאוכל יותר מכדי הצורך ואינו שומר על בריאות גופו עובר בעשה זה וכן נראה מדבריו שמי שמתנהג ברחמים יותר מכדי הצורך ג"כ נחשב שאינו הולך בדרכי ה', וזה דלא כהמובן הפשוט ש"והלכת בדרכיו" מזהיר על הנהגות טובות ומדות טובות בין אדם לחברו, אלא ענין המצוה הוא שאדם צריך לנהוג בכל הליכותיו בדרך האמצעית שהיא מוגדרת "דרך ה'" ועיין שם ברמב"ם שנזקק לבאר מדוע כינתה התורה את הדרך הבינונית בשם דרך ה'.

גם בדברי הרמב"ם בספר המצוות מונה "והלכת בדרכיו" בתחילת מנין העשין בין כלל המצוות שנוגעות באהבת ה' ויראת ה' וקידוש ה' וכתב הרמב"ם את המצוה "להדמות לה'" נראה מדבריו שזו מצוה בין אדם למקום ואינה כלל מצוה בין אדם לחברו.

והנה הרמב"ם בשורש א' השיג על הבה"ג שמנה מצוות ביקור חולים ותנחומי אבלים למצוה והרמב"ם כתב שאינו אלא מדרבנן ואין למנותם, והרמב"ן השיב על דברי הרמב"ם שהרי הרמב"ם עצמו מנה במצוה ח' את המצוה של והלכת בדרכיו, ומדוע כתב שביקור חולים אינה מצוה מן התורה [דהיינו שהרמב"ן מפרש דברי בה"ג שלא נתכוין למנות ביקור חולים והלבשת ערומים לשתי מצוות אלא למצוה אחת בכלל והלכת בדרכיו, ומשום כך תמה על השגת הרמב"ם שהרי הרמב"ם עצמו מונה והלכת בדרכיו למצוה והוסיף הרמב"ן "הוא [הרמב"ם] תפס לשון השנוי בספרי [מה הוא רחום וכו'] ובעל ההלכות תפס לו לשון השנוי בגמ' [מה הוא מלביש ערומים וכו']".

אמנם להנ"ל יש לומר דלשיטת הרמב"ם אין לכלול ביקור חולים והלבשת ערומים בכלל והלכת בדרכיו, דאין ענין המצוה להיטיב לחברו, אלא להדמות לקונו בדרכי הנהגת החיים, ולא בכל פעולה שעושה להיטיב לחברו מקיים מצות "והלכת בדרכיו" [אלא ואהבת לרעך כמוך]. ועי' הל' אבל פרק י"ד ה"א. ולפי זה יש לדון בדברי החפץ חיים שכשרגיל בלשון הרע עובר ב"והלכת בדרכיו" כי לדעת הרמב"ם יתכן שזהו רק אם אינו הולך במידה ממוצעת ולא בכל אופן שפוגע בחברו, וצ"ע.

וראיתי ביאור נפלא מנין יצא להרמב"ם ש"דרך ה'" היא דרך האמצעית והוא מהפסוק שמביא הרמב"ם למען ידעתיו וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט והנה הגמ' בסנהדרין [ו' ב'] מפרשת ש"צדקה ומשפט" לכאורה הם דברים סותרים וע"כ כוונת הפסוק "לפשרה", וזו הדרך הבינונית שכתב הרמב"ם.

בדין טומטום במקרא ביכורים ובברכת

המזון

מבואר במשנה בביכורים שאשה מביאה ואינה קוראה משום שאינה יכולה לומר "האדמה אשר נתת לי" כיון שלא קיבלה חלק בארץ, והנה לכאורה טומטום שהוא ספק זכר ספק נקיבה יש ספק אם יכול לקרוא ובגמ' בבבא בתרא [פ"א ב'] מבואר שאין קוראים מקרא ביכורים מספק, ועוד מבואר שם דמי שיש ספק אם יכול לקרוא חייב לשלוח הביכורים ע"י שליח, ולפטור עצמו מקריאה בתורת ודאי, ודאל"כ כיון שאינו ראוי לקריאה הקריאה מעכבת בו ואינו יכול להביא כלל מספק ונמצא לפי זה שהטומטום יצטרך לשלוח ביכוריו ע"י שליח לפטור עצמו מקריאה בתורת ודאי.

אבל המנחת חינוך [תרו אות ב'] מביא את דברי הרמב"ם בפ' המשניות בביכורים, שכתב שהטומטום אינו קורא בתורת ודאי, והטעם משום שבחלוקת הארץ מי שהיה ספק זכר ספק נקיבה כגון טומטום ואנדרוגינוס לא נטלו כלל, וא"כ נמצא שהוא ממש כאשה שאינו יכול לומר "אשר נתת לי" וא"כ אין צריך לשלוח ביכוריו ע"י שליח.

כעין זה כתב המנחת חינוך [ת"ל אות ד'] גם לענין ברכת המזון דהנה בגמ' בברכות [כ' ב'] מסתפקינן אם אשה חייבת בברכת המזון מן התורה [אמנם מדרבנן ודאי חייבת] ופירש רש"י שהטעם לומר שפטורה מן התורה הוא משום שלא נטלה חלק בארץ, ולהלכה קי"ל שאשה היא ספק מחויבת מן התורה ואינה יכולה להוציא איש בברכת המזון דאין דרבנן מוציא דאורייתא, והנה יש לדון האם טומטום יכול להוציא זכר ודאי בברכת המזון, דלפום ריהטא יש כאן ספיק ספיקא דילמא הוא זכר ואת"ל שהוא נקיבה דילמא נקיבה חייבת מן התורה, אמנם כתב המנחת חינוך שם שספק הגמ' הוא גם לגבי טומטום כיון שלא נטל חלק בארץ בודאי וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל נמצא שהטומטום הוא ספק ממש כמו אשה ואינו יכול להוציא זכר ודאי יד"ח. [אמנם הפמ"ג סימן קפ"ו א"א סק"א כתב שלרש"י טומטום מוציא אחרים בברכת המזון משום ס"ס].

[לכאורה יש להעיר קצת על דברי רמב"ם אלו דהרי טומטום אינו מין מסוים שניתן לומר שלא קיבל חלק בארץ דהרי זהו רק חוסר ידיעה בעלמא אם הוא זכר או נקיבה והיה סברא לומר דאף דבאמת ספק לא נטל חלק בארץ מ"מ אין מין שמוגדר כ"ספק" ואין שייכות בין טומטום זה לחברו וממילא נחשב כספק זכר ספק נקיבה הן לענין מקרא ביכורים הן לענין ברה"מ וצ"ע].

ידוי מעשרות - מדוע נקרא "ידוי" ?

הנה צריך ביאור מדוע קראו חז"ל לאמירת "בערתי הקודש מן הבית וכו'" בלשון "ידוי" שמשמעותו היא ידוי על חטא שעבר, וכאן אדרבה הרי מספר בשבח עצמו שקיים כל מצוות התרומות ומעשרות ונתן כל אחד כדינו.

ובמנחת חינוך [תר"ז אות י"ט] יצא לידון בדבר החדש דהנה בפשטות כל שקיים דיני תרומות ומעשרות במשך הג' שנים מצווה להתודות בזמן הביעור, ונאפי' נזדמן לו רק פעם אחת במשך הג' שנים להפריש ולתת תרומה או מעשר כדינו, מתודה בתנאי שלא עבר במשך הג' שנים על אחד מדיני תרו"מ.

אמנם המנח"ח כתב דיתכן דאם קיים כל מצוה בזמנה אין מתודה "דכיון דהכל יפה עשה בעתו למה יתודה", ומצות הוידוי היא רק לאדם שאיחר המתנות אצלו ומתודה על חטאו ואומר שאף שאיחר מ"מ עכשיו נתן לכהן וללוי וכו', ומשום כך נחשב ל"וידוי" כמשמעו שהוא ידוי על חטא שחטא.

והוכיח זה מדברי הרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג"ד "מי שאין לו אלא מעשר שני בלבד מתודה" והלשון קשה דהיה לרמב"ם לומר "מי שלא היה לו אלא מעשר שני" היינו במשך הג' שנים, אמנם להמנ"ח אתי שפיר דצריך דוקא שיהיה לו עכשיו מעשר בשעת הביעור ואל"כ אין מתודה כלל.

אמנם המנ"ח עצמו פקפק בחידוש דין זה וכתב "אך לא משמע כן". ונבספר "אחרית השנים" לאדר"ת זצ"ל פ"ב אות ו' כתב ג"כ מסברא כחידושו של המנח"ח שאין מתודה אם קיים כל המצוות כדין וכתב לדקדק כן מדברי היראים.

אמנם במלבי"ם כתב דלשון "וידוי" אינו מורה בדוקא על חטאים אלא כל שאומר בפני אחר את מעשיו בין אם מפרט מעשיו הטובים בין הלא טובים קרוי וידוי, וכן כתב בתוס' אנשי שם במס' מעשר שני.

וביומא ל"ו א' איתא ברייתא שמתודה על קרבן עולה "עוון לקט שכחה ופאה ומעשר עני" וכתב רש"י דלא גרסינן מעשר עני דהרי יש לו וידוי בפני עצמו "בערתי הקודש מן הבית" והתוס' ד"ה ומעשר עני הקשו "וידוי דהתם היינו שעשה כדין והכא מתודה עוון מעשר עני" וכן הקשו ביתר ביאור בתוס' ישנים שם.

ולכאורה פלוגתת רש"י ותוס' תלויה בנידון הנ"ל דשיטת רש"י כהמנחת חינוך דמתודה על מה שאיחר מעשרותיו, ותוס' סוברים כהמלבי"ם דאין מתודה כלל על חטא ואדרבה אומר שעשה כדין ויעיין סוטה ל"ב ב' אומר אדם שבחו בקול נמוך וכו' מוידוי מעשר, משמע שאומר שבחו.

מצוה ליטז

כתב הרמב"ם פ"א ממעשר שני הלכה ה' "ומתודה כל אחד בפני עצמו ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין" ופי' המנחת חינוך [תר"ז אות י"ד] דמש"כ הרמב"ם ומתודה כל אחד בפנ"ע בא לומר דלא מהני בשמיעה מפי אחר אלא צריך דוקא להוציא בפיו, ותמה על זה מדוע שונה וידוי מעשר מכל מצוות שתלוים בדיבור שיכול לצאת מחבירו מדין "שומע כעונה" כגון קידוש היום וברכת המזון. ועיין דרך אמונה פ"א ה"ה ממעשר שני באור ההלכה ד"ה וכל עוד תמה המנ"ח מה חידוש יש בזה שאם רצו רבים להתודות כאחד מתודין הרי לא שייך כאן ענין של "תרי קלי לא משתמע"י דזה רק כשיוצא מאחר ולא כשאומר בפיו וצ"ע.

(בדין וידוי חטא ע"י שליח עיין מנ"ח מצוה שס"ד אות ח')

ביעור מעשרות - פלוגת המנח"ח והחזו"א

מצות ביעור מעשרות נאמרה בפרשת ראה "מקצה שלוש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך והנחת בשעריך" ופרטי דיניה מבוארים במסכת מעשר שני פרק ה'.

גדר המצוה הוא שאם השהה מתנותיו ולא נתנם לכהן וללוי ולעני צריך לתיבתם בפסח של השנה הרביעית והשביעית, ומעשר שני וביכורים צריך לבערם מן העולם. [המנח"ח מביא שיטת רש"י ותוס' שאם מעלם לירושלים אין צריך לשרפם ויכול לאוכלם גם אחר הפסח ורק אם אינו יכול להעלותם מתבערים מן העולם].

והנה המנחת חינוך [תר"ז אות א'] מוכיח שמצות ביעור אינה תלויה במצות וידוי וגם כשאין מתודין כגון שלא בפני הבית וכגון בזמן בית שני שמבואר בגמ' שלא היו מתודים משום שיוחנן כה"ג ביטל וידוי מעשר כיון שלא נתנו מעשר ראשון ללוי, מ"מ מצות ביעור נוהגת, ומתוך כך תמה [באות ד'] מדוע לא מנו כל מוני המצוות את מצות "ביעור מעשרות" למצוה בפני עצמה כיון שאינה חלק ממצות הוידוי והניח בצ"ע.

והחזו"א [דמאי סימן ב' סק"ז ד"ה נראה] כתב בזה שאין מצות הביעור מצוה בפנ"ע אלא היא פרט ממצות תרומות ומעשרות, דיש מצוה להפריש ולתת תרומות ומעשרות מפירותיו, וכאן הוסיפה התורה שאסור לעכב בידו את המתנות מעבר לזמן הביעור וזה דומה לאיסור בל תאחר דנדרים שעובר אחר ג' רגלים שזהו זמן שקצבה התורה לקיום הנדר כמ"כ קבעה התורה זמן להפרשת ונתינת התרו"מ, ומשום כך אין זו מצוה בפנ"ע.

אבל המנ"ח סובר שהיא מצוה בפנ"ע לתת המצוות בזמן הביעור ולבער המעשר שני וביכורים.

ויש בזה כמה נפק"מ בין המנח"ח לחזו"א.

- א. המנ"ח [אות י'] סובר שנשים פטורות ממצות ביעור כיון שהיא מצות עשה שהזמן גרמא אבל החזו"א [שם] כתב שגם נשים חייבות כיון שזוהו פרט מדיני תרו"מ שנשים חייבות בהם.
- ב. החזו"א כתב [בס"ק ד'] שאם נשאר לו פירות מעשר שני שדינם לשריפה בשעת הביעור אינו יכול להתודות משום שאינו יכול לומר "עשיתי ככל מצותך אשר ציויתני" שהרי לא קיים המצוה לאוכלם, ומה שמבער עכשיו אינה מצוה אלא רק היכי תימצי שלא ישהה בידו מעשרות לאחר זמן הביעור, אבל במנח"ח מבואר שמתודה בכה"ג משום דאדרבה עכשיו זהו מצותו לבערם מן העולם וזה לשיטתו שמקיים בביעור המעשרות מצוה.
- ג. הנה זמן הביעור מן התורה בערב יו"ט האחרון של פסח אבל במתני' [משנה ו'] מבואר לגירסת רוב הראשונים שהיו מבערים בערב יו"ט הראשון של פסח [ורק משייר לעצמו לרגל], ותמה המנח"ח [אות ו'] כיון שהמצוה היא רק ברגל נמצא שכשמבער בערב הרגל מפסיד לעצמו המצוה, ומתוך כך כתב שהעיקר כגירסת הרמב"ם שהביעור היה בערב יו"ט האחרון, אבל להחזו"א אין זו קושיא כי אין קיום מצוה בביעור, ואדרבה כל שמקיים המצוה יותר מוקדם שפיר דמי, ואין מעלה כלל למי שנותן המתנות בשעת הביעור יותר ממי שנותן בזמנו או אפי' קודם לשעת הביעור.
- ד. להמנח"ח יתכן שיש להשתדל שיהיו לו מתנות לשעת הביעור לקיים מצות ביעור, אמנם החזו"א כתב שאין בזה מעלה דכמה שנותן יותר מוקדם שפיר דמי.
- ה. בשעת הביעור חייב גם לעשר את פירותיו אם הם טבל והחזו"א [סימן ד' סק"ב] הוכיח מזה כשיטת הט"ז שהפרשת תרו"מ היא מצוה חיובית וכל שיש לו פירות חייב להפריש מהם תרו"מ אפי' אינו רוצה לאכלם, דאל"כ מדוע בשעת הביעור חייב להפריש וזה לשיטתו דביעור הוא זמן שהגבילה תורה לקיים מצוות תרו"מ אבל להמנח"ח אין ראייה דיתכן דבעלמא אינו חייב ובשעת הביאור זו מצוה מיוחדת.

להנצחת:
נא לפנות ל-
0548485931

ניתן לקבל את הגליון כל שבוע במייל : 0548485931@okmail.co.il
הערות והוספות ניתן לשלוח למייל הנ"ל או לפקס 15389763181